SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

VNS 3/2020 vp

Työ- ja tasa-arvo-osasto
Tasa-arvoyksikkö
Hanna Onwen-Huma

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
10.2.2021

MIEHET, POJAT JA MUUNSUKUPUOLISET JA VALTIONEUVOSTON SELONTEKO KESTÄVÄN KEHITYKSEN GLOBAALISTA TOIMINTAOHJELMASTA AGENDA2030:STA

Kestävän kehityksen globaalissa toimintaohjelmassa Agenda 2030:ssä on erityinen tavoite numero 5 sukupuolten tasa-arvon saavuttamiseksi sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien ja mahdollisuuksien vahvistamiseksi. Sukupuolten tasa-arvo on läpileikkaavasti YK:n kestävän kehityksen agendalla ja sen indikaattoreissa.

Tässä muistiossa vastataan kuulemisessa 9.2. esitettyyn kysymykseen miehistä, pojista ja muunsukupuolisista ja Agenda 2030stä kansallisesti.

Agenda 2030 keskittyy erityisesti naisten ja tyttöjen asemaan. Tämä on ymmärrettävää, koska globaalisti naisten ja tyttöjen asema on edelleen monin tavoin miesten ja poikien asemaa heikompi. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa eli sukupuolten tasa-arvon ja sukupuolinäkökulman huomioon ottamisessa läpileikkaavasti tulee ottaa mukaan miesnäkökulma sekä muunsukupuoliset.

Myös ’mies’ on sukupuoli, vaikka pitkään ’mies’ on ollut yhteiskunnassa ikään kuin neutraali oletusarvo. Edelleen yhteiskunnassamme mies on normi ja nainen on ikäänkuin siihen normiin peilattava sukupuolittunut henkilö.

On edelleen tärkeää puhua miehistä ja naisista, feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta, mutta näiden tyypittelyjen sisään mahtuu valtava kirjo ihmisiä ja erilaisia tapoja elää. Hyvän tasa-arvopolitiikan kannalta on tärkeää tunnistaa sisäiset erilaisuudet. Erityisesti miehet jakautuvat hyvin voimakkaasti, ovat eniten sekä syrjäytyneissä että menestyvissä.

Poikien sukupuolinormien ylittäminen ja mahdollisuuksien laajeneminen voi pitkällä aikavälillä lieventää monia huolenaiheita, aina poikien syrjäytymisvaarasta kaikenlaisen väkivallan vähenemiseen ja työmarkkinoiden jakautumisen purkautumiseen. Poikien erilaiselle käyttäytymiselle on pienempi tila kuin tytöille. Poikien ”laatikko”, johon heidän pitää mahtua, on pienempi.

Hallitusohjelma ja hallituksen tasa-arvo-ohjelma

Hallitusohjelmassa ja tasa-arvo-ohjelmassa on monia poikia ja miehiä koskettavia toimenpiteitä.

Tällä hallituskaudella on tarkoitus uudistaa perhevapaajärjestelmä. Tavoitteena on tasa-arvoisempi perhevapaiden käyttö eli tilanne, jossa isät pitäisivät perhevapaita enemmän. Nykyisin isien osuus perhevapaiden käytöstä on vain n. 10%.

Oppivelvollisuusikä nostetaan 18 ikävuoteen. Toisen asteen koulutuksen suorittaminen ehkäisisi nuorten ja etenkin poikien ja nuorten miesten, syrjäytymistä.

Hallituksen toimenpiteet tähtäävät myös perheiden tasa-arvoon niin, että esimerkiksi perheissä, joissa vanhemmat ovat eronneet, lapselle mahdollistettaisiin kaksi tasavertaista osoitetta.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa on yhtenä teemana sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten aseman parantaminen. Tasa-arvolain mukaan syrjintä on kielletty sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan, ja sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sukupuolen tuomista esiin esimerkiksi pukeutumisella tai/ja käytöksellä. Sukupuolivähemmistöihin katsotaan kuuluvaksi transihmiset, sukupuolettomat, intersukupuoliset ihmiset sekä sukupuoliristiriitaa kokevat ihmiset.

Asevelvollisuus

Historiallisesti miesten asevelvollisuutta ei olla Suomessa juuri pidetty ongelmana, eikä naisten tarttumista aseisiin nähty sopivana. Nykytilanteen oikeudenmukaisuutta on kuitenkin alettu kyseenalaistaa. Kun sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa tasa-arvobarometrissa kysyttiin vuonna 2017 ensimmäistä kertaa vastaajien mielipidettä siitä, onko sukupuolittunut asevelvollisuus oikeudenmukaista, yli 40 prosenttia ilmoitti pitävänsä järjestelmää syrjivänä. Vain miehiä koskevan asevelvollisuuden näkivät epäoikeudenmukaisena useimmin alle 54-vuotiaat naiset ja harvimmin yli 55-vuotiaat miehet.

Toisaalta monissa kyselyissä nykyinen järjestelmä saa edelleen kannatusta, varsinkin vanhemmissa ikäpolvissa.

Parhaillaan parlamentaarinen komitea selvittää yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä. Komitean tehtävänä on laatia kuvaus maanpuolustusvelvollisuudesta sekä asevelvollisuuden (ml. siviilipalvelus) ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen nykytilasta.

Sukupuolistunut väkivalta ja häirintä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan miehillä ja naisilla on yhtä paljon väkivallan uhrikokemuksia. Miehet kokevat enemmän väkivallalla uhkaamista, myös verkkoympäristössä.

Eroja on väkivallan tapahtumapaikan ja tekijän suhteen. Naisilla paikkoina korostuvat kodit ja työpaikat, miehillä taas julkiset tilat. Seksuaalinen väkivalta kohdistuu useammin naisiin ja tyttöihin. Myös verkossa tapahtuva häirintä on yleisempää naisilla.

Vuonna 2019 pahoinpitelyrikoksista lähes 60 prosenttia kohdistui miehiin. Poliisin tietoon tullut väkivalta on pääasiassa miesten tekemää.

Pojat koulussa

Poikien koulumenestys puhututtaa usein ja PISA-tuloksista puhutaan säännöllisesti. Poikien kohdalla PISA-tulokset ovat laskeneet viime vuosien saatossa, kun tuloksia on verrattu tyttöjen oppimistuloksiin.

PISA-vertailun perusteella suurin osa tytöistä ja pojista pärjäävät yhtä hyvin koulussa. Poikien välisessä osaamisessa on kuitenkin enemmän vaihtelua kuin tytöillä. Vuoden 2018 perusteella esimerkiksi maaseutumaisilla alueilla poikien keskimääräiset tulokset laskivat merkitsevästi. Koulupudokkaista myös suurin osa on poikia.

Intersektionaalisuudesta on hyötyä, kun tarkastellaan koulumaailmaa ja poikia. Tarkastelussa tulisi sukupuolen lisäksi ottaa huomioon myös muita tekijöitä kuten vanhempien koulutustausta, asuinalue ja tutkia näiden tekijöiden yhteisvaikutuksia oppimiseen. Näin ollen PISA-tulosten tarkastelu intersektionaalisuuden näkökulmasta voisi auttaa löytämään ne lapset, jotka tarvitsevat apua oppimisessa.

Sukupuolivähemmistöt

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvia lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään pyritään tukemaan yksilöllisin ja oikea-aikaisin palveluin. Oikeuksien yhdenvertaisessa toteutumisessa on vielä kuitenkin haasteita, ja heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaamiseen tarvitaan lisää huomiota.

Sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä säädetään transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa (563/2002), jäljempänä translaki. Translaki asettaa useita ehtoja oikeudellisen sukupuolen vahvistamiselle. Suomi on nykyisin ainoa Pohjoismaa, joka vaatii sukupuoltaan korjaavalta hedelmättömyyttä. Hedelmät-tömyysvaatimus on ihmis- ja perusoikeuksien kannalta ongelmallinen. Nykyinen oikeustila ei lähde itsemääräämisoikeudesta ja altistaa transsukupuoliset henkilöt syrjinnälle ja muille oikeudenloukkauksille.

Käytössä oleva sosiaaliturvatunnus aiheuttaa sen, että viranomaisten käytössä oleva tieto on pääosin juridiseen, binääriseen sukupuoleen perustuvaa. Tämä

näkyy esimerkiksi siinä, että ei ole vielä olemassa riittävästi tilastollisia työkaluja siihen, että muut sukupuolet huomioitaisiin tasa-arvotyötä ohjaavassa tilastoinnissa.

Kolmannen sukupuolikategorian käyttöönotto mahdollistaisi sukupuolen moninai-suuden paremman huomioimisen rekisteriaineistoissa. Tavoitteena on tilastoidun tiedon kerääminen siten, että tilastoinnissa taustatietona kirjattava sukupuolitieto ottaisi huomioon myös muunsukupuoliset ja sukupuolettomat henkilöt.

Intersukupuolisuus määritellään synnynnäiseksi tilaksi, jossa yksilön fyysiset sukupuoliominaisuudet eivät mahdu tyypillisesti luokiteltuun miehen ja naisen kategori-aan. Intersukupuolisten lasten hoitoa säätelevät Suomessa terveydenhuollon yleiset säännökset. Asiasta ei ole olemassa erityislainsäädäntöä.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. THL:n teettämän anonyymin kouluterveyskyselyn mukaan sateen-kaarinuoret voivat huonommin kuin cis/heteronuoret. Sateenkaarinuoret olivat ahdistuneempia ja kokivat terveydentilansa huonommaksi. Erilaiset kiusaamis-, uhkailu- ja väkivaltakokemukset ovat yleisiä. Vähemmistöstressi syntyy ympäröivän yhteiskunnan sukupuolioletuksista sekä normeista, erilaisuuden tunteista, toiseuden kokemuksesta ja sosiaalisesta leimautumisesta. Pelot ja kokemukset epäasiallisesta kohtelusta, syrjityksi ja kiusatuksi tulemisesta sekä väkivallasta vahvistavat stressitilaa ja mielenterveysongelmia. Sateenkaari-ihmisillä on kautta elämän yleisesti mielenterveyteen liittyviä haasteita enemmän kuin cis/sukupuolisilla. Sukupuolivähemmistöön kuuluminen ei itsessään luo mielenterveysongelmia, vaan syy on yhteiskunnan rakenteissa ja asenteissa.

Tasa-arvolaki sisältää myös oppilaitosten tasa-arvovelvoitteet, jotka tähtäävät muun muassa sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Opet-tajan, terveydenhoitajan ja oppilaitosten muiden aikuisten rooli sateenkaarinuorten hyvinvoinnin tukemisessa on tärkeä. Myös muiden nuorten parissa toimivien aikuisten valmiuksia havaita syrjintää, puuttua siihen ja tukea syrjintää kokeneita nuoria tulee parantaa sekä lisätä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tietoisuutta vähemmistöjen kohtaamisesta ja erityistarpeista. Sateenkaarinuorten kokemat, kouluterveyskyselyssä ilmi tulleet keskusteluvaikeudet vanhempien kanssa antavat viitteitä siitä, että myös vanhemmat tarvitsevat tukea ja tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Sateenkaarinuorten hyvinvoinnista ja terveydestä tarvitaan tarkempaa tietoa.

Valtiovarainministeriön työryhmä on todennut raportissaan (2020) tavoitteeksi syntymäaika- ja sukupuolineutraalin henkilötunnuksen käyttöönoton. Työryhmän mukaan muutos toteutettaisiin siirtymäajan puitteissa vuosina 2023–2027, jotta kaikki yhteiskunnan toimijat, jotka tarvitsevat henkilötunnusta henkilöiden yksilöintiin, voivat muuttaa järjestelmänsä tukemaan lopullisen mallin mukaista henkilötiedoista riippumatonta henkilötunnusta.

Valtioneuvostoon on vuonna 2020 perustettu sateenkaariyhteistyöverkosto, jonka tavoitteena on edistää kansallista sateenkaaripolitiikkaa paremman tiedonkulun ja yhteistyön kautta. Verkoston muodostavat useat ministeriöt, virastot sekä järjestöt. Verkosto kokoontuu säännöllisesti keskustelemaan ajankohtaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeusasioista, kuten lainsäädäntöhankkeista, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistoimista, tiedonkeruun tarpeista ja käytännöistä sekä sateenkaaripolitiikasta Suomessa.